

Մ Կ Ր Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հայոց, վրաց, արխազաց եւ ալանաց ի սրբոյն Գրիգորէ.
(Крещение армянъ, грузинъ, абхазовъ и аладовъ Святымъ Гри-
горіемъ)

(Առաքական վեցսիս)

Ա. Զ. Դ

Աւսուցչապետ պ. Ն. Մառք 1902 թուին իւր ճանապարհորդութեան ժամանակ Սինայի Ս. Եկատարեւեայ վանքի Մատենադարանի № 460 արարեբէն ձեռագրից լուսանկարած լինելով վերեւ յիշուած վերնագիրը կրող հատուածը, 1905 թուին հրատարակում է ռուսերէն թարգմանութեամբ, յառաջաբանով, վերջաբանութեամբ և մանրագնին ծանօթութիւններով:

Անկասկած հայերիս համար չի կարող հետաքրքիր չը լինել այդպիսի մի հրատարակութիւն, քանի որ այն վերաբերում է մեր և մեր հարեան ազգերի քրիստոնեայ դառնալուն: Այս հրատարակութիւնը աւելի ևս հետաքրքիր է նրանով՝ որ բովանդակելով հայ Ագաթանգեղոսի պատմութեան ընդհանուր գծերը, աւելի սեղմ է և տեղ տեղ էլ բոլորովին տարբերում է նրանից, որից պէտք է եղրահացնել, որ արաբական այս վերսիսն չը լինելով հայ այժմեան Ագաթանգեղոսի թարգմանութիւնը չի կարող և նրա ընագիրը համարուել. այլ, ինչպէս պ. Ն. Մառն էլ նկատում է, եղել է Ս. Լուսաւորչի գործունէութեան մասին մի զրոյց, որը հաւանօրէն Ս. Մեսրոպ թարգմանիչը մշակել է յունասիրական ուղւով և յետոյ, շատ յետոյ, հայ յունասէրները ազգային միտումներով ընդարձակել են և տուել են այժմեան խմբագրութիւնը, որ յայտնի է Ագաթանգեղոսանունով: Արաբական վերսիսն էլ նոյն սկզբնագրից կատարուած յունարէն խմբագրութեան մի թարգմանութիւն է, սակայն առանց հայ ազգայնական միտումների: Այս մասին բանասէրները հարցասիրութեան լիովին բաւականութիւն է տալիս պ. Ն. Մառք իւր յառաջաբանով և վերջաբանով, որ հայ աշխարհաբառ թարգմանութեամբ դնում ենք զրբիս վերջում, որովհետեւ այդ յառաջաբանն ու վերջաբանը բացատրելով հրատարակութեան հանդամանքը, պարզում ու լուսաբանում են բաւական լանդիւրներ մեր և մեր հարեան ազգերի անցեալի և իրար հետ ունեցած առնչութեան մասին:

Մ Կ Ր Տ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Հայոց. վրաց. արխագաց եւ ավանաց ի սրբոյն Գրիգորէ.
(Крещение армянъ, грузинъ, абхазовъ и алаевъ Святымъ Гри-
горіемъ)

(Առաքական վեցսիս)

Ա. Զ. Դ

Աւսուցչապետ պ. Ն. Մառը 1902 թուին իւր ճանապարհորդութեան ժամանակ Սինայի Ս. Եկատարեւեայ վանքի Մատենադարանի № 460 արարեբէն ձեռագրից լուսանկարած լինելով վերեւ յիշուած վերնագիրը կրող հատուածը, 1905 թուին հրատարակում է ռուսերէն թարգմանութեամբ, յառաջաբանով, վերջաբանութեամբ և մանրագնին ծանօթութիւններով:

Անկասկած հայերիս համար չի կարող հետաքրքիր չը լինել այդպիսի մի հրատարակութիւն, քանի որ այն վերաբերում է մեր և մեր հարեան ազգերի քրիստոնեայ դառնալուն: Այս հրատարակութիւնը աւելի ևս հետաքրքիր է նրանով՝ որ բովանդակելով հայ Ագաթանգեղոսի պատմութեան ընդհանուր գծերը, աւելի սեղմ է և տեղ տեղ էլ բոլորովին տարբերում է նրանից, որից պէտք է եղրահացնել, որ արաբական այս վերսիսն չը լինելով հայ այժմեան Ագաթանգեղոսի թարգմանութիւնը չի կարող և նրա ընագիրը համարուել. այլ, ինչպէս պ. Ն. Մառն էլ նկատում է, եղել է Ս. Լուսաւորչի գործունէութեան մասին մի զրոյց, որը հաւանօրէն Ս. Մեսրոպ թարգմանիչը մշակել է յունասիրական ուղւով և յետոյ, շատ յետոյ, հայ յունասէրները ազգային միտումներով ընդարձակել են և տուել են այժմեան խմբագրութիւնը, որ յայտնի է Ագաթանգեղոսանունով: Արաբական վերսիսն էլ նոյն սկզբնագրից կատարուած յունարէն խմբագրութեան մի թարգմանութիւն է, սակայն առանց հայ ազգայնական միտումների: Այս մասին բանասէրները հարցասիրութեան լիովին բաւականութիւն է տալիս պ. Ն. Մառը իւր յառաջաբանով և վերջաբանով, որ հայ աշխարհաբառ թարգմանութեամբ դնում ենք զրբիս վերջում, որովհետեւ այդ յառաջաբանն ու վերջաբանը բացատրելով հրատարակութեան հանդամանքը, պարզում ու լուսաբանում են բաւական խնդիրներ մեր և մեր հարեան ազգերի անցեալի և իրար հետ ունեցած առնչութեան մասին:

«Մկրտութիւն հայոց, լրաց, արեւադաց և ալանաց ի Ս. Կրիկոսի» վերնագրով արաքական վերսիայի ռուսերէն թարգմանութիւնը վերածեցինք գրաքառ հայերէնի որպէս զի նրանք, որ չը գիտեն արաքերէն և ռուսերէն, իմանան թէ ինչ է այդ արաքական վերսիան, և ինչ առընչութիւն ունի Ագաթանգեղոսի հետ։ Եւ որ գիւրացնենք հայ Ագաթանգեղոսի հետ համեմատութիւնը։ Բացի սրանից, գրաքառը օտարերկրեայ հայ և օտարազգի բանասէրների համար աւելի մատչելի է և ընտել։

Հայերէնի վերածելիս, աշխատել ենք պահել ռուսերէն թարգմանութեան բառերի և մտքերի դառաւորութիւնը, համարելով այն հարադատ արտայայտիչ արաք վերսիայի, որի մասին կատեւած չի կարող լինել ի նկատի ունենալով գիտնական պ. Ն. Մառի մանրագնին, և իսկական ուսումնականի յատուկ ճշգր. թիւնն ու զգուշաւորութիւնը։ Այսպէս զեկավարուելով՝ զանց արինք զնել ծանօթութիւնները, որ վերաբերում են ռուս թարգմանութեան հանգամանքներին և հայ ընթերցողների համար այնքան էլ կարեւոր չեն, քանի որ իբրեւ ընագիր ծառայելու է մեզ ռուս հրատարակութիւնը։ և որպէս զի ռուսերէնը որպէս ընագիր պատկերացնենք մեր թարգմանութեան մէջ, հայ ոճական գեղեցկութիւնը զոհել ենք, աշխատելով միայն չը մեղանչել լեզուի կանոններին դէմ։

Ռուս հրատարակիչը ձեռքի տակ է ունեցել 1882 թուին Թիֆլիզում հրատարակուած Ագաթանգեղոսը, և համեմատութեան համար գրել է նրա երեսոհամարն ու տողաթիւը արմատի լուսանցքում։ այդպէս վարուեցինք և մենք։

Արաքական վերսիան սկզբում պակաս է և սկսում է 66-րդ երեսից։ Ռուս հրատարակութեան երեսոհամարները և աւելագրութիւնները մենք գրինք անկիւնաւոր փակագծերի մէջ իսկ մերը՝ կլոր։ Մի քանի կարեւոր ծանօթութիւններ կը գնենք դրքի վերջում։ Լուսանցքի թուերից առաջ հմ. նշանակում է համեմատ։

Մեր թարգմանութիւնը հրատարակելու համար մի փոքրիկ նմուշ ուղարկելով խնդրեցինք պ. Ն. Մառի հաճութիւնը, և բողբ ունեցանք ստանալ հաւեւալ նամակը. «1909, մայիս 11. «... Զեր զիտաւորութեան իրադործումը, կարծեմ, շատեւ հաւայ գրասէրներին, որոնք ընաւ ռուսերէն չգիտեն։ Խօսք չկայ, որ ես թոյլ եմ տալիս, մինչև անգամ ուրախութեամբ իմացել եմ գործիդ, այսինքն թարգմանութեան վերջանալը։ Ի հարկէ մանրակրկիտ բանասիրական ծանօթութիւններս արաքերէն ընագրի վերաբերութեամբ են, աւելորդ են ձեր ընթերցողների համար։ Թարգմանութեանդ լեզուն սահուն է և հեշտալուր . . . »

Գուրիկ արքեպիսկոպոս.

[ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ, ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՅ
ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԵԱՅ]

72, 1. [Եր. 67] Պատասխանի ետ նմա երանելին և
ասէ. «Արդարեւ, աներեւոյթ գործ է այդ Աստուծոյ
իմոյ. «Սերմանի անարգութեամբ և յառնէ զօ-
րութեամբ, սերմանի տկարութեամբ և յառնէ
ողջամբ» ։ «Լալով լայցեն, որք սփռեն զսերմն» ք,
որ մեկնի. շարչարանօք, վշտօք և տանջանօք մի-
անգամ կրեմք զայն վասն Աստուծոյ, բայց յոր-
ժամ հասանեն հունձք՝ ժողովեմք զխրձունս ուրա-
խութեան, խնդութեան և ցնծութեան :

72, 49. Յայնժամ ասէ թագաւորն. կռփեցէք զգլուխ
գորաւ եւ ասէ ցերանելին. «Ա՜յս է ուրախու-
թիւնն քո, զորմէ խօսէիր եւ սուրբն ասէ ցնա.
«Արդարեւ, այդ է ուրախութիւնն իմ : Եթէ ոչ
քրտնիցի մշակ, ոչ համբերիցէ խորշակի արե-
գական՝ ցորենովն իւրով ոչ կարէ ցնծալ : Թա-
գաւորն ասէ. «Վասն այդորիկ մնայ քեզ քրտնիլ
ի ժամուս յայսմիկ և տոչորիլ :

73, 7. Եւ ահա հրամայեաց, զի բերիցեն քացախ և
բորակ, և արկցեն զսուրբն ի վերայ թիկանց,
զգլուխն ճվիցեն ի մամուլ պրկեալ, առցեն
փողս եղեգան և փչեցեն ի ռնգունս նորա ազ
և բորակ խառնեալ ի քացախ՝ առ ի լնուլ յուն-
չըս : Եւ կատարեցին զհրամանն :

ՀԱՅԿԱՅԱՆՔԻ ՄԱՐԿԱՆ ԿՐԹԱՐԻ ՇՐՋԱՆԵՐԸ 66 ՎԱՐՈՒՆԱՅԻՆ

ՄԱ. Գ. (Գր. 65) Պատահանի հա շահ հրանիքին և
 առն Վարդարն անկրկնից քարն և այլ Պատահայ
 խնայ Վարդանի անարդարիքանի և յառնի զա-
 յառիքանի անկանի անարդարիքանի և յառնի
 անկանի -- և այլ յառնի այլ անկանի անկանի և
 այլ անկանի յառնարանի և այլ և անկանի և
 անկանի կրկնի քարն և Պատահայ յառն յա-
 ռան յառնին յառնի և այլ յառնի անկանի և
 յառնին յառնին և յառնին

ՄԱ. Գ. Կայնի առն Քաղարն կրկնից քարն
 քարն և առն յառնին Վ. Գ. և յառնին
 յառնին յառնին յառնին և յառնին առն յառնին
 Վարդարն այլ և յառնին յառնին յառնին և
 յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին
 յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին
 յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին
 յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին

ՄԱ. Գ. Եւ առն յառնին յառնին յառնին և
 յառնին և յառնին յառնին յառնին յառնին
 յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին
 յառնին յառնին և յառնին յառնին յառնին յառնին
 և յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին
 յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին յառնին

73, 12. Եւ հրամայեաց բերել պարկս, և ընուլ մօխրով հնոցի, մուծանել զգլուխ նորա ի պարկն յայն և զբերան պարկին կապել շուրջ զպարանոցաւն նորա, զի մի շնչեօցէ և ի շնչելն՝ զմօխիրն ժողովեսցէ ի ռնգունս։ Եւ եթող զնա յայս տանջանս զաւուրս վեց։ Յետ այսորիկ հրամայեաց ածել զնա առ ինքն և քակել զպարկն ի պարանոցէն։

73, 22. [Էր. 69] Յայնժամ թագաւորն ասէ ցնա. «Ուստի եկիր։ Համարիմ եթէ եկեալ իցես յարքայութենէն, զորմէ խօսէիր մեզ»։ Ասէ Գրիգոր. «արդարեւ եկի յարքայութենէ՝ զորմէ պատմէի քեզ. այժմիկ Աստուածն իմ՝ արժանի արար զիս տանջանաց վասն անուան իւրոյ։ Եւ յիրաւի, պատրաստեաց նա ինձ զարքայութիւն, որ ոչ անցանէ։ Եւ վասն մօխրոյս՝ պատրաստեաց նա ինձ անթառամ ծաղիկս, և փոխանակ քացախոյն՝ անսպառ ուրախութիւնս»։

74, 8. Յայնժամ լցաւ թագաւորն բարկութեամբ, և
75, 4. հրամայեաց կախել զնա և քերել զերկօսին կողս նորա երկաթեայ քերչօք, եւ լցաւ վայրն, ուր զերանելին տանջէին, արեամբ նորա։ Յայնժամ ասէ նա ցօուրքն. «Հնազանդիցիս այժմ ինձ, և առնիցե՞ս զոր կամիմս, ո՞վ Գրիգոր»։ Ետ պատասխանի երանելին և ասէ. «Պահեմ զուխտն Աստուծոյ իմոյ, զոր ուսեալ եմ ի մանկութենէ իմմէ. Աստուծոյ, որ կարէ փրկել զիս յամենայն նեղութեանց և ի վշտաց։ Իսկ դու, քանզի ոչ ճանաչես զնա, հրամայես վարիլ ընդ իս սպառնալեօք, զի հեռացեալ ի բարեպաշտութենէս և ի սիրոյս, որ առ Քրիստոս՝ մնայցեմ ի յաւիտենական տանջանս»։ Յայնժամ թագաւորն ասէ ցնա. «Ո՞ւր է Աստուածն քո։ Եկեսցէ այժմ և փրկեսցէ զքեզ ի ձեռաց իմոց»։

75, 18. Եւ հրաման ետ թագաւորն բերել և սփռել տատասկս ի վերայ սալարկին: Եւ հրամայեաց արկանել զսուրբն ի մերկուց ի վերայ նոցա, և ճնշել ի վերուստ զի տատասկքն անցանիցեն ընդ մարմին նորա: Եւ եղև այնպէս:

76, 5. Եւ ի վաղիւն կոչեաց զնա [արքայ] և ասէ ցնա. «Ջարմանամ և յոյժ ի վարանս եմ, զի դու ցայս վայր կենդանի մնացեր և ոչ ընկճեցար ի բազում տանջանացդ զորս սլատրաստեցի քեզ, և ոչ այսչափ միայն, այլ խօսիս դեռ յանդգնաբար թէ ցանկաս մահուան, մինչդեռ ի բազմաց հետէ ի տանջանս ես»:

76, 9. Յայնժամ սուրբն Գրիգոր ասէ. «Ոչ իմով զօրութեամբ է զի տանիմ ես այսց չարչարանացս, որ ի քէն, այլ զօրանամ յԱստուած իմ ի Յիսուս Քրիստոս: Նա է, որ զօրացուցանէ զիս ի սէր իմ որ աս նա, զի գիտացես, եթէ «ոչ ոք կարէ մեկնել զիս ի սիրոյ նորա»», նոյնպէս և զայնոսիկ, որք յուսան ի նա քանզի տայ նա զօրութիւն և կարողութիւն՝ որք մահուամբ չափ տանջին վասն նորա: Յամօթ լիցին՝ որոց ոչ գոն օրէնք. կեղծաւորք, որպէս եսդ, գիտացեն զտկարութիւն իւրեանց և ամաչեսցեն յաւուր գալստեան նորա»:

76, 25. Եւ վասն այսորիկ յոյժ զայրացաւ թագաւորն Տրդատ և հրամայեաց դնել ընդ ոտիւք նորա երկաթեայ սանս և երկաթեայ բեւեռօք պնդել, և կախեալ կայր գլխիվայր զաւուրս երիս: Եւ եղև այնպէս:

77, 4. Յառաջ քան զվախճան երրորդի աւուր հրամայեաց [արքայ] ամել զնա և ասէ ցնա. «տեսանես, ո՞վ Գրիգոր, զի ոչ փրկեաց զքեզ սնոտի հաւատն քս, զորմէ պատմէիր. և ոչ ազատեաց

զքեզ ի ձեռաց իմոց: Ասէ Գրիգոր. «Այդուիկ իսկ գիտացի զտկարութիւն զօրութեան քո, ով բռնաւոր, զի ոչ կարացեր մեկնել զիս ի սիրոյս որ առ Աստուածն իմ, և ոչ կարացեր պատիր բանիւ քով զառածանել զմիտս իմ ի սիրոյ նորա: Ոչ երկնչիմ ի տանջանաց քոց. քանզի զօրութեամբ [71] Աստուծոյ իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի պատերազմեցայ ընդ թշնամւոյն, որ և մարտնչի ընդ ճշմարտութեան: Եւ զմարմինն իմ ետու ի տառապանս և ի չարչարանս՝ քանզի գիտեմ, եթէ կամիցիմ կամ ոչ՝ ոչ զերծանիցիմ յայնմանէ, եթէ քակտելոց է եղծանելի մարմինս, և պարտի ապականիլ հնացեալ և եղծանելի մարդոյն, մինչև եկեսցէ Փրկիչ և Արարիչն ամենայնի և նորոգեսցէ միւսանգամ՝ զհնացեալ մարդիկ, որք կեցին յաշխարհի ի խաղաղութեան և ըստ հոգւոյ, սրբութեամբ և փառաբանելով, ճշմարտութեամբ և երկիւղիւ,—զայնսսիկ նորոգեսցէ զարդարեսցէ և յարուսցէ. իսկ զհեթանոս, զամբարիշտս և զկռապարիշտս, որք ոչ երկնչին յԱստուծոյ, առաքեսցէ յանշէջ և ի յաւիտենական հուրն և հատուսցէ նոցա ըստ յանցանաց նոցա, մանաւանդ այնոցիկ, որք նման քեզ պաշտեն զդրօշեալս:»

78, 11. Եւ յորժամ լուաւ թագաւորն զայս, բարկացաւ յոյժ և ասէ ցնա. «Բան քո, եթէ Աստուած քո նորոգեսցէ զիս յօրն վերջին, ոչ խռովեցուցանէ զիս. այլ զայրանամ, զի նա, որպէս ասացերդ ցիս, առաքելոց է զիս ի հուրն անշէջ: Բայց ես փութայց պատուել զքեզ յայսմ իսկ աշխարհի, շիջանելի հրով, զի տեսից, փրկեսցէ՞ զքեզ Աստուածն քո:»

78, 48. Յետ այնորիկ հրամայեաց թագաւորն հալել արճիճ յերկաթեայ կաթսայի, և արկանել զնա անդ: Եւ եղև այնպէս: Եւ յորժամ ընկեցին զնա,

ճարպն ամենայն ճենճերեցաւ արտաքս, և սուրբն
մնաց կենդանի և զգաստ՝ պատասխան՝ առնե-
լով բանից արբայի:

78, 24. Եւ յոյժ զարմացաւ թագաւորն ընդ համբե-
րութիւն նորա, և ասէ ցնտ. «զիւնրդ զգաս այժմիկ
զքեզ ի հոգի և ի մարմին, զի այսքան չարչա-
րիս յինէն զանազան տանջանօք»: Պատասխանի
ետ սուրբն Գրիգոր և ասէ. «Ոչ ապաքէն տացի
քեզ, զի դու փորձես զմեզ, զճառայքս Աստու-
ծոյ ճշմարտի, իսկ նա տայ մեզ զօրութիւն և
համբերութիւն՝ առ ի յամօթ առնել զթշնամիս
նորա և զհակառակօրդս, որպէս եսդ: Եւ յայսմ-
հետէ պատասպարեալ ուխտիւքս այսօրիւք և հովա-
նաւորեալ շնորհօք, զոր նա, վասն անուան իւրոյ,
պարզ և ետց մեզ ամենեցուն սիրողացս զնա
ի հատույցանել մեզ յերկրորդ գալստեան Իւրում.
քանզի զօրութեամբ նորա տանիմք գառն չար-
չարանաց վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի»:

80, 13. Յայնժամ թագաւորն հրամայեաց կապել
զձեռս և զոտս Սրբոյն Գրիգորի և կախելով
զպարանոցէ նորա շղթայ առնել ի քաղաքն Ար-
տասատ և ընկենալ ի վիրապն խոր լի օձիւք և
կարճօք, զի սողունքս այսքիկ ուտիցեն զնա: Եւ
եղև այնպէս: Յետ ժամանակաց թագաւորն Տըր-
դատ չուեաց յայս քաղաք ի ձմերել:

82, 4. Եւ եկաց երանելին յայնմ վիրապի զամս հնգե-
տասան: Կերակուր, ըմպելի և հոգք վասն նորա
լինէին օղորմութեամբ Աստուծոյ, իսկ սողունք
ոչ մերձենային ամենեկին ի նա:

82, 20. Եւ յետ այսօրիկ թագաւորն Տրդատ հրամա-
յեաց պետաց և կուսակալաց իւրոց շրջել ընդ
ամենայն երկիրն, որք ընդ իշխանութեամբ իւ-
րով, և հրամայեաց մարդկան բերել զոհս աս-

տուածոց և երկիրպագանել նոցա, և ամենեցուն,
որք ոչ բերէին զոհս և ոչ երկրպագանէին աստուա-
ծոց, կապէին զձեռս [եր. 73] և զուս և ածէին առ
թագաւորն: Եւ սաստկանայր բարկութիւն նորա
ի վերայ հաւատացելոց ի Քրիստոս, և ասէ. Սոքա
են, որք արգելուն զժողովուրդն երկրպագել
կոսցս: Եւ խոստանայր պարգևս մեծամեծս իւրա-
քանչիւրում, որ յանդիման առնիցէ քրիստոնեայ.
Իսկ թագուցանողացն սպառնայր սոսկալի տան-
ջանս և մահ չարաչար ըստ նմին օրինակի, որ-
պէս [ասէր նա] արարի ընդ սիրելին իմ՝ Գրի-
գոր, որ ոչ անսաց ինձ և յետ զանազան տան-
ջանաց արկի զնա ի վիրապ զի մեռանիցի ի սող-
նոց, և ոչ անխայեցի ի սէր նորա վասն երկիւ-
ղին՝ որ առ աստուածս: Իսկ դուք ընկալարուք
զփրկութիւն յաստուածոց վասն երկիւղին ձերոյս:

88, 3. Եւ յայնմ ամի թագաւորն Դիոկղետիանոս
ի խնդիր կնոջ եղև զի ամուսնացի ընդ նմա,
և յղեաց նա առ ամենայն պատկերադործս, որք
յամենայն ի պետութեան իւրում և հրամայեաց
նոցա շրջել ընդ ամենայն երկիր իւր և ուր գտա-
նիցեն կոյս գեղեցիկ, նկարիցեն զնա և զպատ-
կերն հասուցանիցեն առ նա:

88, 18. Եւ իջին նոքա ի Հռովմ. յետ որոյ դնացին
ի վանս՝ որ անդ, ուր կրօնաւորէին կանայք. էր
նոցա, վանամայր, զոր կոչէին Պայիանէ. կերակուր
նոցա յամենայն ի կեանս նոցա չէր ինչ ի ցօրենոյ,
այլ թրջեալ ոլոռն և բոյս: Յանգ յաղօթս կային
Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ի վանսդ էր
կոյս մի Հռիփսիմէ անուն՝ ի զարմէ հաւատա-
ցեալ թագաւորաց:

88, 4. Հրեշտակք անհաւատին և պատկերադործք
իբրև տեսին զկոյսն և [հայեցան] ի գեղեցկութիւն
նորա, այս [տեսիլ, տեսարան] յոյժ զարմացոյց

զնոսա: Յայնժամ նկարեցին զպատկեր և զգեղեց-
կութիւն նորա և ընդ այնմ ընդ պատկերին
գնացին առ թագաւորն:

89, 7. Եւ թագաւորն իբրեւ հտես զպատկերս զայս,
յոյժ զարմացաւ: Ուստի առաքեաց արս բերել
զնա առ ի ունել զնա ի կին: Եւ հրամայեաց ամե-
նայն պետաց, աւագաց և իշխանաց իւրոց գալ
ի հարսանիս:

89, 20. Եւ իբրեւ հայեցան սուրբքն ի թշնամոյն չարա-
90, 28. կամութիւն առ նոսա և զնետո, զորս լարէին
առ ի մարտնչել ընդ նոսա, կացին յաղօթս
արտասուօք և հեծութեամբ, խնդրելով յԱստու-
ծոյ զօրացուցանել զնոսա և փրկել ի փորձու-
թենէ: Եւ որպէս ի միոյ բերանոյ՝ ասէին:

91, 8. «Ո՛վ Տէր տերանց, Աստուած՝ աստուծոց,
թագաւոր յաւիտենից և Աստուած երկնի, որ
արարեր քոյով բանիւ զլոյս, զերկինս և զերկիր,
և զարդարեցեր զնոսա, որ ստեղծեր զմարդ-
ի հողոյ, զարդարելով զնա իմաստութեամբ և
շնորհօք, և կարգեցեր ի վերայ ամենեցուն,—
զօրութիւն ապաւինելոցս ի Քեզ՝ Գու ես:

91, 17. «Օգնեան մեզ, մինչ դարձեալ ի պատերազմի
եմք, և փրկեան զմեզ յայսմ՝ չար փորձութենէ և
յորոգայթից սատանայի, զի փառաւորեսցի ա-
նուն քո, և բարձրացի եղջիւր եկեղեցւոյ Քո.
զի և մեր վերստին արժանացուք հասանել ի
նաւահանգիստ արքայութեան Քո. զի մի սլա-
կասեսցի իւզ լապտերաց մերոց, մի շիջցի լապ-
տեր հաւատոյ մերոյ, մի հասանիցէ լուսոյ շաղաղ
մերոց խաւար գիշերոյ, մի դարձուցուք զոտն
մեր ի նշուլից լուսոյ Քո, մի կուրացուք աչօք
և մի լիցուք օտար ի ճառագայթից ճշմարիտ
լուսոյ քո, մի յափշտակեսցէ մահաբեր արծուին

զսերմնն, զոր սերմանեաց ի մեզ միածին Որդին
Քո Տէր մեր [Եր. 75] Յիսուս Քրիստոս մի
աղարտեսցէ պատառող գազան զամբծութիւն
Հօտի Քո. մի զօրացի յափշտակիչ գայլն ի վե-
րայ գառանց քոց. մի ապականեսցէ զնոսա և
մի ցրուեսցէ զՀօտ եկեղեցւոյ Քո»:

92, 16. «Դու, Տէր Աստուած, որ առաքեցեր զմիա-
ծին Որդի Քո վասն փրկութեան տիեզերաց, և
իբրև եկն՝ լցոյց խնդութեամբ զաշխարհ, և զա-
մենեսեան կոչեցեր Իսրայէլ ըստ անուան, եւ
մեք պահեցաք զպատուիրանս Քո, զորս պա-
տուիրեցեր: «Եւ յորժամ՝ հալածիցեն զձեզ ի
քաղաքիս յայսմիկ փախի՞ջիք յայլ. ոչ կարիցեն
սպառել զքաղաքս Իսրայէլի, մինչև եկեսցէ Որդի
մարդոյ» Է:

92, 21. «Պահեան, Տէր, զանձինս յուսացելոց ի Քեզ,
զի մի անօրէնք պղծեսցեն զմեզ: Մի տար շանց
իշխանութիւն ի վերայ սրբութեան մերոյ, և ա-
րանց, որք որպէս զխօզս են,—ի վերայ մար-
գարտի կուսութեան մերոյ Է: Մի շարժեսցէ հեղեղ
մեղաց զհիմունս եկեղեցւոյ Քո սրբոյ, որ շի-
նեալ է յառաքելոց քոց հաստատուն հաւա-
տովք ի վերայ անշարժ վիմի Է, և ի գլուխ ան-
կեան որոյ կայ Տէր Մեր Յիսուս Քրիստոս» Է:

93, 17. «Եւ Դու, ով Տէր, նայեաց յերկնից ի սրբու-
թենէ Քումմէ, և հաստատեան զմեզ ի ճշմար-
մարտութեան Աւետարանի Քո, և տուր մեզ գնալ
ըստ կամաց Քոց: Եւ եղիցի մեզ մասն, որպէս
խօստացար, ի լոյս հարսանեաց յարկի Քո: Ա՛ն
զմեզ ընդ հովանեաւ թիոց Քոց, Հաճոյ եղեալ
Քեզ, արժանի լիցուք ըմպել ի բաժակէն մար-

«՝ Մատթ. յգ. 4:

Է՝ Մատթ. ժ. 25

Է՝ Մատթ. է. 6:

Է՝ Մատթ. է. 24:

Է՝ Ի. Պետր. ր. 6:

տիրութեան ան ի ընդունել զպսակն արգա-
րութեան յաւուր գալստեան Քս փառքս:

94, 9. Եւ յորժամ կատարեցին նոքա զաղօթս, երա-
նելի կոյսն Հովհաննէ, մայր վանիցն Գայիանէ
և ժողով կուսանաց ուխտս եղին պահպանել
զկուսութիւն իւրեանց ի պղծութենէ: Յայնժամ
փախեան և եկին ի Հայաստան աշխարհ ի տե-
ղին կոչեցեալ Արարատ: Չև ևս մտեալ ի քա-
ղաք՝ մերձեցան յայգի խաղողոյ, ուր կայր հըն-
ձան և թաքեան անդ: Գործովք ձեռաց իւրեանց
հոգային զաւուրն պարէն. առաքէին զձեռա-
գործս և ի փոխարէն գնէին ի քաղաքի կերա-
կուրս:

96, 45. Եւ եղև ի Հռովմ, յամենայն կողմանս Հռով-
մայ և ի մէջ այլ ազգաց խռովութիւն մեծ ի
պատճառս նոցա: Եւ արքայ ի ձեռն հրեշտակաց
իւրոց յղեաց թուղթ վասն սրբոց առ արքայն
Հայաստանի Տրդատ, որ ընկալաւ զթուղթն մե-
ծաւ խնդութեամբ, և ի թղթի [գրեալ] էր այս ինչ:

97, 1. «Ի Դիոկղետիանոսէ կայսերէ, աշխարհակալ
արքայէ, Տրդատայ, բարեկամի իմում և եղբոր,
Ողջոյն ի մերմէ տէրութենէ [մեծութենէ]:

97, 5. «Գիտակ առնեմք զքեզ ամենայնի, որ ինչ գոր-
ծեցաւ ի մէնջ առ քրիստոնեայս, որք պաշտեն
զխաչեցեալ այր մի, երկիրպագանեն փայտի և
պաշտօն մատուցանեն ոսկերաց մեռեալ մարդ-
կանց: Ձմահ, որ վասն հաւատոյ, համարին փառս
և պատիւ: Հետեալ են ի կրօնից մեքոց. սուրբ
մեր արդէն բթացան ի վերայ նոցա, բայց նոքա
ի մահուանէ ոչ սարսեցան: Մոլորեալ են հաւա-
տով առ այր մի հրէայ. անգուշեն զտեսարս, ար-
համարհեն զամենազօր աստուածս:

97, 28. «Առ ոչինչ համարին զգործութիւն լուսաւորացն
մեծաց, այսինքն արեգական, լուսնի և այլ աս-
տեղաց, և ասեն ստեղծուածք են խաչելոյն: Եւ

փութանակի մութրեցուցանեն զմարդիկ աշխարհի
ի կռոցն պաշտամանէ, Բաժանեն զարս [Եր. 77],
ի կանանց և զկանայս յարանց, բազմանան ի
պատճառս անսահման համբերութեանն ի տան-
ջանս, անչափ կամակորութեանն և բարեպաշտու-
թեան: Հեղումն արեան նոցա առաւել ևս հա-
տատէ զնոսա ի հաւատս իւրեանց:

98, 14. «Եւ ահա տեսի ի մէջ նոցա կոյս մի գեղեցիկ
յոյժ, որ պաշտէր զհաւատս նոցա, և ի մտի
եդի տծել զնա ի կին, բայց նոքա յանդգնե-
ցան փախուցանել զնա յինէն, ոչ երկեան յար-
քայական մեծութենէս և ոչ սարսեցան բնաւին
ի սպառնալեաց իմոց և ի վրիժուց, փախուցին
զկոյսն, ընդ նմա և զայլս բազումս, որք և չոգան
ի տէրութիւն քո:

99, 4. «Ձհեա լեր, ջանս գտանել զնոսա, սպան զայ-
նոսիկ, որք ընդ նմա են, իսկ զկոյսն յղեան առ
իս: Եթէ սիրիցես, առ զնա քեզ, քանզի ար-
դարեւ չեմ տեսեալ յերկրիս Հռովմայ գեղեց-
կութիւն նման նմա: Եւ խաղաղութիւն ընդ քեզ»:

99, 14. Եւ իբրեւ ընթերցաւ Տրդատ զթուղթ արքա-
յի, փութանակի հրամայեաց խնդրել զմատաղ
կոյսն յամենայն ի տէրութեան իւրում, և խոս-
տացաւ բազում շնորհս այնմ, որ զնա բերիցէ:

99, 20. Եւ եղև խռովութիւն մեծ յերկրին Հայոց ի
պատճառս կուսին: Սակայն սուրբ հօտն Քրիս-
տոսի թաքուցեալ էր ի հնձանս՝ մերձ ի վաղար-
սապատ քաղաք, բայց յետ սակաւ աւուրց գոտան
նոքա:

100, 5. Ձէր անկ թաքչիլ ճշմարիտ գանձուն, և ոչ լու-
սոյ ճրագի գտանել ընդ գրուանաւ, այլ արժան
էր ճշմարտութեան յալանել յաշխարհի զլոյս
իւրա: Որպէս ասաց Տէրն աշակերտաց իւրոց:

«Այսպէս լուսաւորեցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս և փառաւորեցի Հայր ձեր, Որ յերկինս է» և:

101, 15. Հայեցաւ այր ոմն ի հնձանն, յորում էին նորա (կուսանք), գնաց և յայտնեաց զնոցանէ, և ժողովուրդն եկն առ նոսա, կալան զնոսա և հսկէին զաւուրս երիս:

102, 9. Եւ իբրև տեսին սուրբքն զպաշտօնեայս չարին, զի հսկէին, գիտացին զի հասեալ է առ նոսա փորձութիւն. համբարձին զաչս յերկինս մեծաւ ողբով և ձեռս յերկինս կարկառեալ՝ կական բառնային աղաչելով զԱյն, Որ փրկեացն զնոսա յառաջին փորձութենէ, Իսկ յետ երկից աւուրց եհաս բանն առ թագաւորն: Եւ իբրև առաւօտ եղև՝ ետ հրաման վասն Գայիանեայ և որոց ընդ նմա էին կուսանք, զի լիցին ի դիպահով ի միասին. Իսկ առ երանելին Հռիփսիմէ յղեաց երիվար յիւրոյ մեծութենէ և հանգերձս թանկագինս, զի մացէ ի քաղաքն մեծաւ պատուով: Եւ զի լուեալ էր զհրաշալի գեղեցկութենէ նորա, արկ ի միտս ունել զնա կին:

103, 48. Եւ իբրև երանելին Գայիանէ ետես՝ որ ինչ եղևն՝ ասէ ցՀռիփսիմէ. «յիշեա, որդեակ իմ, զի թողեր զժառանգութիւն հօր քո և սիրեցեր զլոյս ճշմարտութեան թագաւորին մերոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, որ խոստացեալ է զանճառ բարիս սիրելեաց իւրոց: Յիշեա, զի դու արհամարհեցեր զանցաւոր թագաւորն և ընտրեցեր զգովութիւն երկնաւոր թագաւորին, Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և մի տար զամբծութիւն կուսութեան քս շանցս այսոցիկ, այսինքն չար [Էր. 79] ամբարշտացս: Մի պղծեր, որդեակ իմ,

զսուրբ տաճար քո, այլ լիցի այն տաճար Տեառն մերոյ, Որ ուսոյց մեզ զճանապարհն Ճշմարտութեան ի մանկութենէ մերմէ մինչև ցայսօր ի փառաւորեալ արքայութեան իւրում:

104, 11. Եւ իբրև ետես Հռիփսիմէ զամբօխն, շուրջ պատեալ զինքեամբք, և լուաւ զբանս Գայիանեայ, զօրացաւ հոգւով սրբով և հաւատով, յորում հաստատեալ էր ի մանկութենէ, նշանաւ խաչին կնքեաց զինքն և ասաց.

104, 19. «Տէր իմ և Աստուած իմ ամենակալ, Որ բանիւ Քով ածեր յէութիւն զերևելիս և զաներևոյթս, որք ոչ էին, և հրամանաւ Քով կայ երկիր. Դու, Որ յութերորդ ազգս ածեր ջրհեղեղ ի վերայ ամբարիշտ և չար մարդկան, և զսիրելին Քո զնոյ ազատեցեր տապանաւ, որ է օրինակ խաչին Քո.

105, 11. «Դու, Որ փրկեցեր զԱբրահամ ի մէջ ամբարշտացն Քանանու, և զաղախին Քո զՍարրա անմեղութեամբ իւրով ազատեցեր ի մահաբեր թունոյ. Դու, Որ սիրեցեր զճառայն Քո զԻսահակ. Որ ազատեցեր զաղախին Քո զՌեբեկա ի փղշտացւոց, — պահպանեան մեզ յուղիղ հաւատս որ ի Քեզ, և մի մատնեմ մեզ, Տէր, վասն անուան Քո՝ զոր ուսուցեր մեզ, վասն բանին Քո՝ զոր աւանդեցեր շրթանց մերոց յազագս փրկելոյ զմեզ յորոգայթից թշնամւոյն. Դու եղեր զանուն Քո ի վերայ մեր և արարեր մեզ տաճար վասն աստուածութեան Քո. և Դու ասացեր, եթէ անուն Քո սուրբ օրհնաբանեսցի ի սիրտս մեր և օրէնք Քո հաստատեսցին ի միտս մեր: Ահաւասիկ ժողովեալ են չարք՝ անտրգել զսուրբ անուն Քո, որ դրոշմեալ է ի մեզ, և պղծել զտաճար սրբութեան Քո. Եւ յիրաւի, տկարք և անարժանք եմք. բայց Դու, առատ սիրով քով պահպանեա զանձինս մեր ի պղծութենէ չարաց:

106, 7. «Ո՛վ փրկիչ և մարդասէր, շնորհեա մեզ յաղթութիւն, զի յաղթեցուք անուամբ Քով սրբով փորձութեանս, որ շուրջ պատեալ է զմեօք, և պահպանեան զանրժութիւն կուսութեան մերոյ, զի յորժամ հասանիցեմք ի ժողով սրբութեան Քո, ընկալցուք զհատուցումն, զպատրաստեալն ամենեցուն, որք դողան յերկիւղէ Քումմէ և պահեն զպատուիրանս Քո:

106, 16. «Դու Տէր, որ փրկեցեր զնոյ ի ջրհեղեղէ, ազատեան և զմեզ յայնցանէ, որոց ոչ գոն օրէնք, ի հեղեղէ աստի՛ որ շուրջ զմեօք պատեալ է: Դու, Որ ի տապանի ապրեցուցեր զգաղանս, զկենդանիս, զթռչունս և զսողունս, ևս առաւել ազատեան զՔո պատկեր, որ Քեզ երկիրպագանէ և պաշտէ սրբութեամբս:

106, 24. Եւ իբրև աւարտեաց զաղօթս՝ շուրջ պատեցին զնովաւ նախարարք և պետք առ ի ածել զնա փառօք առ արքայ, զի լինիցի նմա կին:

107, 9. Եւ իբրև տեսին սուրբքն զի զինուորք պատեցին զնոսա շուրջանակի, ամբարձին զձեռս, սկսան ողբալով աղաղակել յերկինս և խնդրել փրկութիւն յամենակալէն Աստուծոյ. զի ապրեցուցէ զնոսա ի գայթակղութենէ հակառակորդին [եր. 81]. լալով գոչէին ասելով. «Ձիք ի մեզ, Տէր, ցանկութիւն. անցաւոր գանձք ոչ զառածանեն զսիրտս մերս: Ձիք ի մեզ սէր ի ի հրապոյր քաղցր կերակրոց նորա և ոչ տարակուսեմք յերկիւղէ, ի հալածանաց և ի տանջանաց նորա, և եթէ չարչարիցիմք ևս բիւր անգամ, ոչ զարհուրիցուք և ոչ փոխանակիցուք զյաւիտենական կեանս և զանճառ բարիս ընդ անցաւոր և թշուառ կենացս այսոցիկ: Եւ արդարև, ոչ խորութիւն, ոչ բարձրութիւն, ոչ խստութիւն, ոչ տանջանք, ոչ հարուածք, ոչ

սպառնալիք, ոչ խոստմունք, ոչ պէս պէս չար-
չարանք, ոչ հուր, ոչ ջուր, ոչ սուր, ոչ վայելք,
ոչ յսլովութիւն մթերից, ոչ որ այժմ՝ և յապայն,
ոչ կեանք, ոչ ժահ—ոչ կարեն մեկնել զմեզ ի
սիրոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և քանզի
վասն Նորա պահեցաք զկուսութիւն և զանբծու-
թիւն մեր, ի Նա յուսամք, սիրոյ Նորա քաւամք,
զի կացցուք առաջի Նորա գոհութեամբ և օրհ-
նութեամբս:

108, 44. Եւ իբրեւ աւարտեցին զազօթս իւրեանց՝ լուան
զսաստիկ որոտումն յերկնից, մինչ զի ամենայն
Ժողովեալքն զարհուրեցան և հարան զգետնիս
Եւ լուան ձայն յերկնից, որ ասէր. «Քաջալե-
րեցարո՛ւք, պինդ կացէք, զի ես ընդձեզ եմ՝
եւ եմ, Որ պահեցի զձեզ և ի սրբութեան ձե-
րում, հասուցի զձեզ յայս աշխարհ, զի վառա-
ւորեսցի անուն իմ ի մէջ Ժողովրդեանս այսմիկ:
Ուրախ լերո՛ւք և մի երկնչիք, և եկայք ի տեղի
խնդութեան և հրճուանաց, զոր պատրաստեցի
ձեզ և ամենեցուն որք սիրէքդ զանուն իմ»:

109, 5. Եւ որոտումն յերկարեցաւ ժամս ձիգս իշ-
խանք և նախարարարք, որք խնդրէին զկոյսն,
լուան զայս և անկանէին յերիվարաց, երիվարք
առաթուր կոխէին զնոսա, և նոքա անկանէին
որպէս զմեռեալս: Մարդիկ յարհուրացն ընդ-
հարկանէին ընդ իրեարս և հոռէր արիւն նոցա:
Եւ որք կացին ի նոցանէ, զմտաւ ածէին զամե-
նայն, որ դիպեցաւ և զազօթսն, զորս կատա-
րեցին կուսանք, և գնացին, պատմեցին թա-
գաւորին:

109, 24. Իսկ թագաւորն իբրեւ լուաւ զայս, բարկա-
ցաւ յոյժ և ասէ. «Փոխանակ զի ոչ կա՞ի դալ